

Η διαπολιτισμικότητα στην πολυπολιτισμική κοινωνία των διηγημάτων του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη - Οι "Γύφτοι"

Ευθυμία Δ. Σκαπέτη
Φιλολόγος - Εκπαιδευτικός
skaefi@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πρωτότυπη επιστημονική διαθεματική μελέτη με θέμα φιλολογικό και κοινωνικό. Η θεματική αναπτύσσεται στους άξονες της διαπολιτισμικότητας και της πολυπολιτισμικότητας όταν ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης επιλέγει και περιγράφει με λογοτεχνικό τρόπο στα διηγήματά του και αυτή την πλευρά τμήματος της ελληνικής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα, κοινωνία σύγχρονη του συγγραφέα, όπως αυτή διαμορφώνεται από ιστορικά και κοινωνικά γεγονότα που συνδυάζονται με τα ελληνικό πολιτισμό. Παρατηρούμε πως οι σύγχρονοι όροι της διαπολιτισμικότητας και της πολυπολιτισμικότητας στο εννοιολογικό τους περιεχόμενο ισχύουν από παλαιά και πως οι διαφορετικές κοινωνίες με πρακτικές τακτικές πετύχαιναν την προσέγγιση και την κατανόηση του "διαφορετικού", την αποδοχή και την ένταξη του "ξένου", διατηρώντας παράλληλα στοιχεία ξεχωριστής ταυτότητας ή στην περίπτωση της Ευρώπης, υπήρχε από κάποιους τάση άκριτης μίμησης της Φραγκιάς, ως δείγμα προοδευτισμού. Ειδικότερα, γίνεται αναφορά στη φυλή των "Γύφτων" σε συγκεκριμένα διηγήματα, όπου παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά της φυλής τους, η καταγωγή τους, οι κοινωνικο-θρησκευτικές σχέσεις που αναπτύσσουν με το ντόπιο πληθυσμό και οι διάλογοι επικοινωνίας των δύο πλευρών.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, διηγήματα, διαπολιτισμικότητα, πολυπολιτισμικότητα, Γύφτοι, ντόπιοι.

ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΙΣΗΓΗΣΗΣ

Επιχειρώντας γενική θεώρηση του πεζογραφικού έργου του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, παρατηρούμε ότι ο συγγραφέας αποτυπώνει πέρα από την ηθογραφία, όπως αυτή ορίζεται και λογοτεχνικά, τη χαρακτηρισολογία των ηρώων και τη σκιαγράφιση των προσωπικοτήτων τους, αποδίδοντας συγχρόνως με έμφαση τα κοινωνικά χαρακτηριστικά όπως αυτά εμπλουτίζονται από τις ταξικές, οικονομικές εκπαιδευτικές και επαγγελματικές παραμέτρους.

Συγχρόνως, οι ήρωες, πραγματικοί ή φανταστικοί, οι πρωταγωνιστές, τα κεντρικά πρόσωπα, οι δευτεραγωνιστές, ή τα περιφερειακά πρόσωπα για τα οποία απλή ή μεμονωμένη αναφορά αλλά είναι σημαντικά για κάποιον από τους ήρωες του διηγήματος συμμετέχοντας σε κάποιο περιστατικό - επεισόδιο, φέρουν και στοιχεία φυλετικά και καταγωγής που διευρύνουν την προσωπική και την κοινωνική τους ταυτότητα. Όλοι τους κινούνται και συναντώνται μέσα στην πραγματική και την αφηγηματική - ρεαλιστική κοινωνία, της οποίας ο συγγραφέας επιλέγει να αποδώσει και να αναδείξει τα διάφορα υποσύνολα ανάλογα με τη θεματική του περιεχομένου του λογοτεχνήματός του, και τις σχέσεις μεταξύ αλλοφύλων, Ελλήνων, Τούρκων, Γύφτων, Ρώσων, Γερμανών, Σλάβων, κ. α.. Η κοινωνία που διαμορφώνεται σύμφωνα με τα ιστορικά, κοινωνικά, πολιτικά και στρατιωτικά δεδομένα της εποχής του δημιουργού, όπου η προσωπική ιστορία επηρεάζεται και καθορίζεται από τους προαναφερόμενους εξωγενείς παράγοντες, φέρει στοιχεία πολυπολιτισμικότητας και διαπολιτισμικότητας.

Η αρχετυπική μορφή του γύφτου και της γύφτικης φυλής, προσφιλές στην Νεολληνική Λογοτεχνία, ενταγμένη στην πολυπολιτισμική και διαπολιτισμική διάσταση, προσεγγίζεται είτε από την πλευρά της λαϊκής παράδοσης και θυμοσοφίας, μέσα από λαϊκές παροιμίες και ρήσεις και αφηγήσεις των εμπειριών της συναναστροφής της καθημερινής ζωής, είτε από την εξωτική πλευρά, συναντάται και στον "άγιο των ελληνικών γραμμάτων". Αποτυπώνονται από την οπτική γωνία των στερεοτύπων αλλά και των ίδιων και ξεχωριστών ιδιοτήτων ως χαρακτήρων.

Πιο συγκεκριμένα, ο Παπαδιαμάντης αναφέρεται στη φυλή των Γύφτων με το επιτυχημένο μυθιστόρημά του "Η Γυφτοπούλα" και τιτλοφορεί από τη φυλετική ταυτότητα το έργο του. "Η Γυφτοπούλα" δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα "Ακρόπολη" του Βλάση Γαβριηλίδη το 1884 και έτυχε θερμότατης υποδοχής από το αναγνωστικό κοινό και τους λογοτεχνικούς κύκλους.

Στο δίηγμα "ΤΡΕΛΗ ΒΡΑΔΙΑ", πρώτη δημοσίευση στο "Εθνικό Ημερολόγιο" το 1901, στο απόσπασμα:

"Η τελευταία επίσκεψις έγινε ολίγον παραπέρα, εις την άκρην του χωριού, εκεί επάνω όπου εκατοικούσαν οι τρεις Γύφτοι, και η Ελένη, η πρόην Αηλέ, σύζυγος του Κωνσταντή ονομασθέντος. Ήσαν νεοφώτιστοι, αυτοί και άλλαι δύο ή τρεις οικογένειαι. Αφήσαντες την Θεσσαλίαν, είχαν έλθει εις την μικράν νήσον τω 1878. Ως βαθείς πολιτικοί, είχαν προΐδει την προσάρτησιν της Θεσσαλίας - ίσως τη βοήθεια της μαντικής τέχνης, την οποίαν μετήρχοντο οι γυναίκες των - και έσπευσαν να βαπτισθώσιν. Εγνώριζον και από πριν την γεύσιν του χοιρείου κρέατος και του οίνου, αλλά μετά την βάπτισίν των, επειδή συνέπεσον αι ημέραι των Χριστουγέννων και της Κρεοφαγίας, εχόρτασαν δαμιλώς από τα δύο ταύτα ηδύσματα. Άμα εμβήκεν η Μεγάλη Σαρακοστή, ο εις τούτων <ο> Κωνσταντής, ο πρόην Μουσταφάς, ηρώτα αφελώς:

- Δεν τρώνε λουκάνικο, τώρα, τη Σαρακοστή, τζάνεμ;

Εκεί ως έφθασαν, έμποσθεν της καλύβης, ο Αντώνης, πρώτην φοράν, ήνοιξε το στόμα, και ήρχισε να τραγουδεί:

*Τα μάτια σ', Αηλέ μου, και Τουρκο-Λένη μου,
κάνουν το αίμα μου να βράζει...*

Και ο Καλοειδής πάραυτα επρόσθεσε τον στίχον:

Πώς βράζει το κρασάκι μες στο βαγένι μου.

Ο σύζυγος της Αηλές, και πρόην ως Μουσταφάς, και τώρα ακόμη, ως Κωνσταντής, δεν είχε την γελοίαν αδυναμίαν να ζηλεύει δια τοιαύτα αστεία.

Εσηκώθησαν και οι τρεις, αυτός, και ο Παύλος, ο πρόην Μεχμέτης, και ο Μάρκος, ο πρόην Χασάνης, και έλαβον ο πρώτος την γκάιδαν του, ο δεύτερος το λαγούτον, και ο τρίτος το κλαρινέτον, και εν τω άμα τα εχόρδισαν. Και τότε ήρχισε δαιμονιώδης χορός, εκεί, εις την μικράν πλατείαν, εις τα Γύφτικα, γύρω - τριγύρω εις μίαν καλύβην ημισκεπή και ημίφρακτον, χρησιμεύουσαν ως σιδηρουργείον. Και η γκάιδα βραχνόφωνα εφάινετο να λέγει βαθιά, με φθόγγους εγαστριμύθου, τους αδήλους καημούς του συζύγου της Αηλές, και το λαγούτον έμελλε λίαν παραπονετικά τα άγνωστα ντέρτια του Παύλου, του πρόην Μεχμέτη, και το κλαρινέτον διελάλει, εις τα σκότη της νυκτός, εις τας κοιλάδας και εις τα όρη, τα άρρητα βάσανα του πρόην Χασάνη, του Μάρκου. Όλη η γειτονιά έχασε λίαν παράωρα τον ύπνον της, και όλον το χωρίον αντήχησεν από την αλλόκοτον, την μεγαλόφθογγον αρχήστραν.

Ολίγη ώρα επέρασε, και εφάνη ο δεκανεύς, συνοδευόμενος υπό δύο ανδρών, με τα τουφέκια των. Από τον στρατώνα, κάτω από τα παραθαλάσσια, πέραν της αγοράς, προς τον ανατολικόν λιμένα, είχε ακούσει τον θόρυβον, είχε χάσει τον ύπνον, και ήλθε δια να επιβάλει την τήρησιν των αστυνομικών διατάξεων.

- Καλώς ήλθατε, κύριοι! Λυπούμεθα διότι εγίναμεν αφορμή να ενοχληθήτε, εφώναζεν ο Σταμάτης, ο οποίος κατ'εκείνην την στιγμήν ησχολείτο να κερνά τους τρεις Γύφτους, με την φλάσκαν, την οποίαν είχε γεμίσει εκ νέου από το περίφημον μοσχάτον του γερο-Αρμαμέντου.

Ο δεκανεύς τους παρεκάλεσεν ειρηνικώς να διαλυθώσιν, επειδή ήτο καιρός πλέον.

Άλλως, είπε, θ' αναγκασθεί να προσκαλέσει τους τέσσαρας κυρίους και τους τρεις Γύφτους, επτά νοματαίους, το όλον, να τον ακολουθήσουν εις τον στρατώνα.

Ευθύς κατόπιν μεταμελήθη και εδήλωσεν ότι κατάσχει μόνον τα τρία όργανα των Γύφτων. Οι Γύφτοι ετρόμαξαν.

- Δεν είν' εδώ λευθεριά, τζάνεμ; Το ίδιο, όπως στο Βόλο, είναι κι εδώ;

Μη θέλων ν' αγγαρεύσει τους άνδρας του, προσέθηκεν ο αστυνομεύων δεκανεύς, διά να κουβαλήσουν τα όργανα, προσκαλεί τους Γύφτους να τον ακολουθήσουν εις τον στρατώνα, όπου να τα παραδώσωσι.

Οι τρεις Γύφτοι ητοιμάσθησαν, με κρεμασμένα ώτα, να υπακούσουν.

- Αλλά, επέφερεν ο νέος και ζωηρός δεκανεύς, δεν πρέπει να πάμε ως εκεί βουβοί· τι διάβολο! Λέτε και τίποτα στο δρόμο.

Και τότε οι Γύφτοι, εύθυμοι, επανέλαβον την διακοπέισαν συναυλίαν των.

Την στιγμήν εκείνην, πριν εκκινήσουν, η Αηλέ, απευθυνόμενη προς τον Αντώνην, έκραζεν από την θύραν της καλύβης, όπου ίστατο:

- Για πες το πάλι, κείνο το τραγούδι, πώς το 'λεες; ...

Ο Αντώνης το είπε:

Τα μάτια σ', Αηλέ μου, και Τουρκο-Λένη μου !

Ο δεκανεύς εγέλασεν ακουσίως, και η αφετηρία έγινε εν μεγάλω κρότω και βοή.

- Δεν σου φαίνεται πώς πάμε να πούμε τα πιστρόφια; είπεν ο Σταμάτης.

- Ναι, σαν να γυρίζουμε από Γύφτικο γάμο, είπεν ο Καλοειδής.

Και η συνοδία ηκολούθησε τον δρόμον της προς τα κάτω, διεγείρουσα και εκκωφαίνουσα όλον το χωρίον με τους δαιμονιώδεις φθόγγους της ορχήστρας της.", περιγράφεται η διαδικασία σταδιακής ένταξης και προσαρμογής στα καινούργια δεδομένα, κατανόησης και συνειδητοποίησης των αλλαγών που αντιμετωπίζουν οι Γύφτοι ύστερα από προσωπική επιλογή. Οι μεταβολές αφορούν τους ίδιους τους εαυτούς τους όσο και την κοινωνία και το κράτος, αλλά ουσιαστικά προλαμβάνουν, επιδεικνύοντας οξύδερκεια και διορατικότητα ή αξιοποιώντας τη μαντική τέχνη που κατέχουν οι γυναίκες της φυλής, τις ιστορικές αλλαγές που επέρχονται. Η μαντική τέχνη που στη συνείδηση της κοινωνίας έχει και τη μαγική διάσταση αλλά και τη διάσταση της παραπλάνησης από τους μετερχόμενους αυτής. Ο αφηγητής τους παρομοιάζει με πολιτικούς, επιχειρηματολογώντας λογικά και σχολιάζοντας τα πολιτικά προσόντα συγχρόνως, αλλά αξιοποιεί και το λαϊκό παραδοσιακό στερεότυπο του μεταφυσικού χαρακτηριστικού της γνώσης του μέλλοντος το οποίο ισχυρίζονται ότι κατέχουν οι γύφτισσες. Οι γύφτισσες που στο διήγημα "ΤΟ ΧΡΙΣΤΟΨΩΜΟ", "Δυο ή τρεις γύφτισσαι της έδωκαν να φορέση περίαπτα θαυματουργά περι τας μασχάλας, ειπούσαι αυτή, ότι τούτο ήτο το μόνον μέσον, όπως γεννήση, και μάλιστα υιόν.", όπου στη συνέχεια του διηγήματος αποδεικνύεται πως οι γυναίκες του περιπλανούμενου γύφτικου λαού χρησιμοποιούν παραπλανητικές μεθόδους εξαπάτησης εκμεταλλευόμενες την ανάγκη, την άγνοια, την ανασφάλεια, τις προλήψεις της κλειστής κοινωνίας των απλοϊκών ανθρώπων, χωρίς να είναι οι μόνες που επιδίδονται σε ανάλογα "επαγγέλματα".

Ο Παπαδιαμάντης μιμείται αναπαριστώντας μερικώς επεισόδιο αυθόρμητης, εκ των περιστάσεων προκαλούμενης θρησκευτικής "εκπαίδευσης" και εξοικείωσης των "ξένων", όπως αποκαλούνται στο διήγημα "Η ΤΥΧΗ ΑΠ' ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑ", πρώτη δημοσίευση στα "Παναθήναια" το 1901, με την έννοια των ξενόφερτων και των αλλόφυλων, όπου οι συγκεκριμένοι πρωταγωνιστές επανεμφανίζονται ως συμπληρωματικοί αλλά απαραίτητοι ήρωες. Εν προκειμένω ο χαρακτηρισμός αφορά και τη Χριστιανική θρησκεία των γύφτων, πρώην μουσουλμάνων, την οποία έχουν σπεύσει, κατά τον αφηγητή, να ενστερνιστούν με δική τους απόφαση πρόσφατα, είναι βαπτισμένοι αλλά νεωφώτιστοι, και η οποία σε κάποια σημεία τούς είναι "ξένη", άγνωστη.

Η διαπολιτισμική προσέγγιση έχει ξεκινήσει και με την επιλογή των ονομάτων. Το χριστιανικό "Ελένη" αντικατέστησε το μουσουλμανικό "Αηλέ", τα οποία θα μπορούσαν σε λεξιλογικό επίπεδο να χαρακτηρισθούν φωνολογικά παρόνυμα, δηλ. με παραπλήσιο ηχητικό αποτέλεσμα. Στο τραγούδι του Αντώνη "Τα μάτια σ', Αηλέ μου, και Τουρκο-Λένη μου!", ο ντόπιος αποδίδει στη γυναίκα διπλή ταυτότητα, της καταγωγής και της θρησκείας, όπου τα

"Αηλέ" - "Τουρκο" είναι ταυτόνομα αναφερόμενα στην καταγωγή, το "Αηλέ" φέρει και την ιδιότητα του ονόματος του προσώπου, ενώ το "Λένη", υποκοριστικό του "Ελένη" που συνηθίζεται στην ελληνική χριστιανική κοινωνία σε οικείες κοινωνικές σχέσεις, αποτελεί δείγμα αποδοχής της ένταξής της από τον κοινωνικό περίγυρο. Από πλευράς φωνολογικών παρωνύμων, επιτρέπεται η ομαλή, σταδιακή εξοικείωση με τα καινούργια δεδομένα. Από την άλλη, η σειρά των ονομάτων, πρώτα το μουσουλμανικό και μετά το χριστιανικό αποδίδει ακριβώς τη χρονική σειρά και το πέρασμα από το μουσουλμανισμό στο Χριστιανισμό. Ο άνδρας της "Ελένης" ονομάστηκε "Κωνσταντής", που και αυτό συνηθίζεται στην ελληνική χριστιανική κοινωνία σε στενά συνδεδεμένες κοινωνικές σχέσεις, από το "Κωνσταντίνος".

Με άλλα λόγια το κοινωνικό ζεύγος ονομάστηκε σύμφωνα με το χριστιανικό ζεύγος των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, του υιού, που στήριξε το Χριστιανισμό με την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης και του Βυζαντινού κράτους, και της μητέρας, που αναζήτησε με επιμονή και βρήκε τον Τίμιο Σταυρό στον οποίο σταυρώθηκε ο Ιησούς Χριστός, που εορτάζουν την ίδια ημέρα κατά το ορθόδοξο χριστιανικό εορτολόγιο. Οι άλλοι δυο γύφτοι ονομάστηκαν ο μιν "Παύλος", προς τιμήν του Αποστόλου Παύλου, του ενός εκ των θεμελιωτών της Χριστιανικής Εκκλησίας, ο δε "Μάρκος", προς τιμήν ενός από τους τέσσερις Ευαγγελιστές. Έτσι, βλέπουμε την προσπάθεια διδασχής της Χριστιανικής θρησκείας, συμπέρασμα που σαφώς εξάγεται από την επιλογή των ονομάτων, ώστε οι νεοεισερχόμενοι σε αυτή να γνωρίζουν τουλάχιστον τα πιο βασικά σχετικά με αυτήν.

Στο διήγημα "ΓΙΑ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ" υπάρχει πρωταγωνιστικό πρόσωπο που φέρει το όνομα "Πέτρος", του έτερου θεμελιωτή της Χριστιανικής Εκκλησίας, "Κατά την Σύναξιν του Αγ. Ιωάννου, την επαύριον των Φώτων, εώρταξεν, ως είπομεν, και ο καπετάν Γιάννης ο Τζαφέρης, μαζί με όλους τους άλλους Γιάννηδες. Υπήρχον δε πολλοί εις το χωρίον. Σχεδόν πάσα τρίτη οικία είχεν ένα Γιάννην - τους οποίους ήξευρον ακριβώς όλους, και είχαν τον κατάλογον, οι δύο πιστοί φίλοι, ο Αποστόλης ο Καλούμας κι ο Πέτρος ο Γύφταρος, αμφότεροι βαστάζοι της αγοράς.", που συνοδεύεται από το παρατσούκλι "ο Γύφταρος", δοσμένο σε μεγεθυντικό βαθμό. Αντίθετα, στο εκτεταμένο διήγημα - νουβέλα "ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ", που αναφέρεται στα χρόνια της κλεφτουριάς και της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, "Και ο γέρον Τοπτσής (ούτως ωνομάζετο ο κήρυξ) επέστρεψε προς τον Χρήστον Μηλιόνην, αναπολών την παλαιάν νεότητά του και ζηλεύων τους νεότερους. Διότι πάλαι ποτέ ο Τοπτσής ήτο πρωτοπαλίκαρον του Γυφτάκη και του Καλέμη, δύο περιβοήτων κλεφτών..", υπάρχει υποκοριστική χρήση του προσωνυμίου.

Οι "ξενόφερτοι" γύφτοι στην καινούργια "ξένη" πατρίδα αποζητούν την ελευθερία που δεν την είχαν στην "παλιά" τους πατρίδα και για την οποία φοβούνται ότι δεν υπάρχει και δεν ισχύει ούτε στη "νέα", βλέποντας την αρχική επέμβαση του δεκανέα. Έχουν ίση αντιμετώπιση χωρίς διακρίσεις, όλοι οι "συνεργοί", και οι "ντόπιοι" και οι "γύφτοι", από τον εκπρόσωπο του νόμου και της τάξης, που αρχικά θέλει να φανεί αυστηρός και τυπικός, αλλά λίγο αργότερα και ύστερα από προσωπική κρίση περί ορθού ή λάθους, η οποία τεκμαίρεται εκ του αποτελέσματος, αποφασίζει ότι πρόκειται για "ελαφριά παράβαση" και ζητά την εξακολούθηση της μουσικής συνδυάζοντας την προστασία της ελευθερίας έκφρασης με την τήρηση του νόμου όταν η προσωπική έκφραση διαταράζει την ηρεμία εν ώρα κοινής ησυχίας.

Έτσι, το θέμα της ελευθερίας, βασικό χαρακτηριστικό της γύφτικης ιδιοσυγκρασίας και ταυτότητας, αποκαθίσταται, που σε συνδυασμό με τη μουσική έκφραση προκαλεί ευθυμία στους γύφτους. Άρα, η μουσική και η ελευθερία συναθροίζονται προσδιορίζοντας τη φυλετική ταυτότητα των γύφτων.

Η αγάπη για τη μουσική και τη γνώση λαϊκών μουσικών οργάνων από τη μια και για την ευθυμία και το αδιάκοπο γλέντι, το ατελείωτο πανηγύρι και τον ξέφρενο και πολύ υψηλής έντασης ήχο, που δημιουργούν εορταστικό κλίμα και στην καθημερινότητα από την άλλη, προστίθενται στα βασικά χαρακτηριστικά της γύφτικης ψυχολογίας. Το περιεχόμενο των τραγουδιών και τα μηνύματα του κώδικα της μουσικής που επικοινωνούν είναι έντονα λυρικά - συναισθηματικά, με πάθος και καημούς, ντέρτια και βάσανα αλλά και έρωτα, εμπνευσμένα από προσωπικά βιώματα.

Η αναφορά "- Δεν σου φαίνεται πώς πάμε να πούμε τα πιστρόφια; είπεν ο Σταμάτης. - Ναι, σαν να γυρίζουμε από Γύφτικο γάμο, είπεν ο Καλοειδής.", που δείχνει πως οι "ξένοι" φυλετικά, από την πλευρά των γύφτων", ντόπιοι δεν είναι καθόλου ξένοι προς τα κοινωνικά

έθιμα των γύφτων και μάλιστα γνώριζαν εμπειρικά το γύφτικο γάμο, μας παραπέμπει στο διήγημα "'Η ΤΥΧΗ ΑΠ' ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑ" όπου συμμετέχουν στην ορχήστρα του γάμου "κι όλοι οι βιολιτζήδες, οι ντόπιοι, τρεις ξένοι, οι τουρκόγυφτοι με τα κλαρινέτα" - "Τελευταίοι έμειναν ο κουμπάρος και οι στενότεροι οικείοι με τα βιολιά και τα λαγούτα. Πέραν του μεσονυκτίου έφαγαν νέον δείπνον. Τα γλυκοχαράματα, αφού έσερναν γύρον με τα βιολιά, ο κουμπάρος και οι οικείοι, εγύρισαν πίσω υπό την οικίαν και έμελψαν τα πιστρόφια". Ο συνδυασμός των πληροφοριών εξηγεί στον αναγνώστη τα "πιστρόφια", απ' τα ντόπια παραδοσιακά σκιαθίτικα έθιμα του γάμου, στο οποίο συμμετέχουν και οι γύφτοι ως οργανοπαίχτες, δείγμα εκτίμησης και εμπιστοσύνης στη μουσική τους δεξιότητα. Τα "πιστρόφια" παραλληλίζονται με το "γύφτικο γάμο", για τον οποίο γίνεται απλή αναφορά, και τα δύο έθιμα του γάμου διαφορετικών φυλών φαίνεται να μοιάζουν. Αυτά δείχνουν την αμφίδρομη επικοινωνία και το κτίσιμο της γόνιμης διαπολιτισμικής σχέσης.

Έτσι, ο πεζογράφος με τη διπλή διηγηματική οπτική και τη συμπεριφορά και τον απλοϊκό λόγο των απλών και γνήσια λαϊκών ηρώων του αποδίδει αυτό που σήμερα μπορούμε να ονομάσουμε διαπολιτισμική προσέγγιση πολιτισμικής κοινωνίας, καταδεικνύοντας ότι εκείνη την εποχή ίσχυε σε πρακτικό αυτοδίδακτο επίπεδο πραγματικότητας, μέσα από την αβίαστη επικοινωνία και τη φυσική συναναστροφή της καθημερινότητας και της συνύπαρξης χαρακτηριστικών που στοιχειοθετούν διαφορετικές παραμέτρους πολιτισμικής ταυτότητας, με σεβασμό και χωρίς διακρίσεις αλλά και χωρίς τάσεις ομογενοποίησης και ομοιομορφίας, που προκαλεί την αφύσικη και αλλοτριωτική μαζοποίηση.

Άλλο δείγμα εκτίμησης και ένταξης αποτελεί η εμπιστοσύνη στη δεξιότητα και στη γνώση της σιδηρουργικής τέχνης, απ' τις βασικές γύφτικες τέχνες. Αυτό δηλώνεται τόσο στο διήγημα "ΟΛΟΓΥΡΑ ΣΤΗ ΛΙΜΝΗ - ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΦΙΛΟΝ", "Ενθυμείσαι, υπήρχαν τότε τρία μεγάλα σκάφη πλησίον αλλήλων ναυπηγούμενα, υπό τον αυτόν αρχιναυπηγόν. Θαυμάσιος άνθρωπος! (...) Και οποία στρατιά ανθρώπων ετέλει υπό τας διαταγάς του! Ο πλοίαρχος, οι βοηθοί του, οι πριονισταί, οι πελεκηταί, οι μαραγκοί και οι καλαφάται! Δεν έλειπαν και οι Γύφτοι, οίτινες είχαν ιδρύσει προχείρως ανά μίαν καλύβην όπισθεν ενός εκάστου των σκαφών.", όσο και στο διήγημα "ΕΡΩΣ - ΗΡΩΣ", "Ο Σιγουράντζας Μικρός μικρός, από τότε που εγύριζε ξυπόλητος, μ' ένα βρακί αιωνίως ανασηκωμένον ως τα γόνατα, μ' ένα υποκάμισον, έως τους αγκώνας ανασκουμπωμένον, κρατών μικρόν γάντζον με καλαμιάν, τον οποίον παρ' ολίγον θα εχρειάζετο να μάθη ο ίδιος την γύφτικην τέχνην διά να τον κατασκευάση αφού επί εβδομάδας και μήνας επαρακαλούσε τον Γιαλαδρίτσαν, τον γύφτον του ναυπηγείου, να του φτιάση, προσφέρων αυτός το σίδερον, το οποίον είχε κλέψει από τον πεσμένον σκελετόν μιας σκούνας, και δεν τον έπειθε τέλος, μετά πολλά, μίαν Κυριακήν πρωί, επέτυχε να τον εύρη ξεμέθυστον, και τον κατάφερε να σφυρηλατήση το σίδερον, αναλαβών αυτός να δουλεύη τας φύσας, και ούτω ηζιώθη ν' αποκτήση γάντζον".

Από το προαναφερόμενο απόσπασμα αντλούμε την πληροφορία της αγάπης των γύφτων για το ποτό σε υπερβολικό σημείο και βρισκόμενοι σχεδόν καθημερινά σε κατάσταση μέθης, το οποίο επιβεβαιώνεται και στη μελέτη "ΟΙ ΧΑΛΑΣΟΧΩΡΗΔΕΣ - ΜΙΚΡΑ ΜΕΛΕΤΗ", "Ο μπαρμπ'-Αναγνώστης (...) Είτα επερίπαιξεν ένα γύφτον, τον οποίον συνήντησε μεθυσμένον, άγοντα έωθεν τα προεόρτια των εκλογών και κατόπιν επείραξε μίαν χήραν «απασσάλωτην», (...), ζεκάλτσωτην και με κοντό φουστάνι".

Η καθημερινή συναναστροφή έχει δημιουργήσει και ανάλογες τυπικές εκφράσεις βασισμένες α) είτε στην κριτική των αλλόφυλων για την εξωτερική εμφάνιση των γυναικών που δε θεωρούνταν ωραίες, πράγμα που δείχνει τη διαφορετική αισθητική αντίληψη περί ομορφιάς και ωραίου που παρατηρείται σε διαφορετικούς πολιτισμούς και φυλές, π. χ. "γυφτοκόνισμα", στο διήγημα "ΑΠΟΚΡΙΑΤΙΚΗ ΝΥΧΤΙΑ", "Ήτο η Μαρούσα, η ψυχοκόρη της Σταματούλας, δεκατεσσάρων ετών κορασίς, μελαγχροινή, νόστιμη, με μαύρα όμματα, με λευκόν μανδήλιον περί την κεφαλήν, την οποίαν προ δύο ετών, όταν ήτο μαθητής του γυμνασίου και κατόκει εις γειτονικόν δωμάτιον, ενθυμείτο μικράν άσχημην παιδίσκην, μαύρην, ζαρωμένην, αληθές «γυφτοκόνισμα», και ήτις τώρα είχε «ζετρίψει» κι εγίνετο ωραία.", και στο διήγημα "ΤΑ ΔΥΟ ΚΟΥΤΣΟΥΡΑ", "Συνήθως η Μερκλίνα έλεγεν ότι όλος ο κόσμος τής πταίει (...) - Κείνο το γυφτοκόνισμα, το κουνέτο, το ζόγανο ... κείνο το ανείδεο, το ζωθικό, παιδάκι μου... τον έκαμε το γυιό μου μπε κι ο... Άκουσ' εμένα που σ' λέω... τον έκαμε μπε κι ο!", β) είτε με τη μορφή λαϊκών παροιμιών, στο διήγημα "Ο ΑΕΠΠΑΝΗΤΟΣ", "- Τον συμπέθερο

μου· δεν το ξέρεις;... Άμα μ' έβλεπε να δίνω δυο κρομμυδάκια, ή λίγο μαϊδανό, ή κανένα μαρούλι, σε κανένα φτωχόν διαβάτη, εσκύλιαζε απ' το κακό του. Εγώ του είπα, και να πεθάνει δεν θα τα πάρει μαζί του, και να ζήσει, θα του πέσουν πάρα πολλά στο στομάχι του... Τότ' εκείνος αυθαδίασε και μου είπε, με παροιμίες, καθώς συνηθίζει, «ζένο βιό, καλολογάριστο», και «δεν είναι γύφτικο μνημόσυνο εδώ» και «με ζένα κόλλυβα να μη γυρεύω να μνημονέψω». Επήρα κι εγώ την κάπα μου κι έφυγα.", που δείχνουν συγκεκριμένη γύφτικη νοοτροπία και ήθη που αντίκεινται στις παραδοσιακές συνήθειες.

Με αυτόν τον τρόπο, ο Παπαδιαμάντης σκιαγραφεί τη διαπολιτισμικότητα στην κοινωνία του, δείχνοντας πως όπως όλες οι σχέσεις με ανθρώπινο χαρακτήρα επιζητούν την ομαλή επαφή και αυτό μπορεί να επιτευχθεί χωρίς να αποκλείεται και η ανάλογη άσκηση κριτικής των διαφορετικών.

Σημείωση

Τα αποσπάσματα των διηγημάτων αποδόθηκαν με μονοτονικό σύστημα

Η μελέτη των διηγημάτων βασίστηκε στις εκδόσεις:

"Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, Όνειρο στο κύμα και άλλα διηγήματα", Εκδόσεις Βιβλιοπωλείο της Εστίας Ι. Δ. Κολλάρου και Σίας Α. Ε.

"Η πεζογραφική μας παράδοση, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Η Νοσταλγός και άλλα διηγήματα", Αθήνα 1989, Εκδόσεις Νεφέλη.6

"Άπαντα" του Παπαδιαμάντη, από την κριτική έκδοση του Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλου.

"Άπαντα" του Παπαδιαμάντη, από την κριτική έκδοση του Γ. Βαλέτα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πολίτης, Λ. (1989). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Ε' έκδοση. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.